

УДК 37(09)"15/16"

Дідух В.О.

РОЗВИТОК ІДЕЙ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ В XVI-XVII ст.ст.

В статті аналізується вплив просвітителів на розвиток теорії пізнання як наукової основи педагогічної науки.

Ключові слова: дидактичні принципи, методи пізнання, організація навчання, розвиток особистості, творча активність.

Період XVI-XVII ст.ст. став епохою вільного мислення, епохою оновлення наук та періодом зародження педагогіки як науки, мистецтва освіти й виховання.

Педагоги, філософи й літератори цього часу почали розуміти, що підкорення дитини вимогам педагогічної системи не дозволяє їй досягти повної реалізації власних можливостей. Навпаки, успішною є така освіта і таке виховання, коли вони пристосовуються і узгоджуються з фізіологічними й інтелектуальними потребами дитини. Треба навчити дитину мислити, щоб навчити її жити, треба зробити з неї людину, а із людини – повноцінного громадянина своєї країни.

Першими до таких висновків дійшли видатні письменники Франсуа Рабле та Мішель Монтень.

Заслуги Ф. Рабле були визнані не лише в Європі. Самуель Вільямс в своїй "Історії новітнього виховання" засвідчує, що Рабле запропонував план занять, який забезпечував особистості найповніший розвиток, про який можна було тільки мріяти. "Рабле, – писав він, – нічого не пропустив із того, що вважається найважливішим в наших сучасних прийомах навчання" [1, с.101].

Свої педагогічні ідеї Ф. Рабле доніс через діяльність учителя Пантагрюеля Понократа, виховна робота якого узгоджується з природою молоді людини. Змусивши учня забути, чому його вчив попередній вчитель, Понократ методично і цілеспрямовано займається його розумовим, духовним і фізичним розвитком. В непогожі дні Пантагрюель мав "можливість вивчати ремесла і знайомитися зі всілякими винаходами в цій галузі" в майстернях малярів, ювелірів, ткачів та інших майстрів [9, с.96].

План навчальних занять Пантагрюеля є вичерпно повний, аж занадто: крім латини, грецької, єврейської, арабської, халдейської мов мають вивчатися історія, цивільне право, астрономія, всі природні явища, словом бездонні знання.

Якщо бажання Рабле вмістити всі знання світу в голову однієї дитини є нереальним, то він цілком правий в одному: у необхідності перетворити школу заучування в школу спостереження і вільного розвитку. Предметні уроки стали основою педагогічних поглядів Рабле.

Подібних поглядів на освіту притримувався й Мішель Монтень у своїй роботі "Досліди". В трьох книгах "Дослідів" він розмірковує про все на світі, в тому числі й про виховання дітей.

Якомога менше правил і книг, найкраща книга – життя. Замість бездумного вивчення багатьох наук, М. Монтень пропагує посилене навчання. Він виступає за творчу активність самої дитини: "Я не хочу, щоб наставник один все вирішував і тільки один говорив; я хочу, щоб він слухав також свого вихованця" [8, с.194].

Високо цінуючи наочність, М. Монтень зазначав: "... все, що постає перед нашими очима, варте повчальної книги" [там же, с. 198]. Він відстоював ідею гармонійного виховання і розвитку духовних, розумових і фізичних сил дитини: "адже виховують не одну душу, не одне тіло, але всю людину" [там же, с. 214]. Автор "Дослідів" вважав, що найкращим джерелом знань і виховних впливів є не книги, а дослід, спостереження над предметами і явищами, спілкування з людьми. В своїх основних ідеях М. Монтень є предтечею нової педагогіки.

Великий вплив на освіту і методи навчання, починаючи з XVI століття справили ідеї Френсіса Бекона, основоположника філософської течії реалізму.

Філософське кредо Ф. Бекона викладене в його видатному творі "Велике відродження наук". Ця праця містить афористичний виклад його нового наукового індуктивного методу пізнання: "Індукцію ми вважаємо тією формою доведення, яка враховує дані відчуттів і пізнає природу, і йде до практики" [2, с. 71].

За його словами, всі лише читають про те, що пишеться про мінерали, про рослини, тварин та оточуючі нас явища, але не досліджують ні тих, ні інших. Він вимагав, щоб першим був дослід, експеримент: "найвірніше розуміння природи досягається шляхом спостережень у відповідних, доцільно поставлених експериментах" [3, с. 22].

Арістотель раніше використовував індукцію, але вона опиралася на судження, а не на дослідження. Ф. Бекон пропонував, щоб усі неправильні або неточні поняття було замінено ясним, істинним і мудрим розумінням природи, щоб ми поступово, крок за кроком, від зовнішніх якостей і властивостей піднімались до пізнання і встановлення всезагальних законів світового порядку: "І цього, звичайно, можна досягти лише в тому знанні, яке здобує за допомогою індукції" [2, с. 328].

Процес пізнання має йти від відомого до невідомого, від легкого до важкого, від конкретного до загального за умови уникнення скороспілих узагальнень. Чи не є такий шлях основою пізнавальної діяльності школярів, розвиток яких в спрощеному вигляді повторює діалектику наукового пізнання? Саме тому в сфері освіти вчений хоче бачити насамперед предметні уроки, на яких учні набували б позитивних знань, які розвиваючи мислення, ставали б основою всіх видів діяльності: "Абсолютно очевидно також, що дуже велика роль у навчанні належить вправам" [там же, с. 382].

Головна заслуга Ф. Бекона полягає в тому, що він запропонував для науки взагалі, і для педагогіки, як її частини, досі небачені шляхи. Розпочатий ним переворот сприяв повному оновленню педагогіки, перетворенню її в окрему науку.

Новаторство Ф. Бекона в галузі природничих наук було підтримане Рене Декартом в сфері точних наук. Але крім цього, він, як і Ф. Бекон, радикально вплинув на теорію навчання. В роботі "Думки про метод" Р. Декарт пропонує нові підходи до організації вивчення точних наук, які формулює в декількох принципах:

- не приймати нічого на віру;
- ділити кожну проблему на стільки частин, скільки потрібно буде, щоб її вирішити;
- управляти ходом своїх думок, починаючи з простіших речей і піднімаючись мало-помалу, як по щаблях, до пізнання найбільш складних;
- робити настільки повні переліки і такі обширні огляди, щоб бути впевненим, що нічого не пропущено [4, с. 22-23].

Тим самим Р. Декарт формулює такі принципи, як доступність знань і послідовність їх засвоєння. Крім того, він визнавав однакову здатність усіх дітей до пізнання: "Розсудливість є річчю, що найсправедливіше поширена в світ" [там же, с.9].

Діалектичний метод пізнання, запропонований Р. Декартом, став основним для шкільної науки.

В Німеччині першим педагогом, який спробував організувати навчання згідно з новими ідеями, був Вольфганг Ратке. Він розпочав свою новаторську діяльність в 1612 р. в м. Кеттені, в школі, де було організовано навчання як хлопчиків, так і дівчаток. Методи навчання учнів В. Ратке зконцентрував у декількох правилах:

1. Все має вивчатися згідно з природним порядком.
2. За один раз потрібно вивчати лише одну річ.
3. Навчання вимагає частого повторення.
4. Всі предмети мають вивчатися спочатку на рідній мові.
5. Примус відвертає молодь від занять.
6. Завчати напам'ять можна лише те, що є цілком зрозумілим.
7. Потрібно одразу вивчати річ саму по собі, а потім вже її деталі та видозміни.
9. Всюди потрібно використовувати індукцію і досліди [6].

Нарешті, В. Ратке стверджує, що учням потрібні досить часті відпочинки, щонайменше кожної години. Його висновки про загальні основи організації навчання відрізняються системністю і актуальністю, вони спричинили помітний вплив на педагогічну науку.

Як зазначає відомий історик педагогіки О. Джуринський, "В. Ратке створив нову науку – методологію освіти. Він встановив критерії, за якими потрібно будувати нові педагогічні дослідження і визначати зміст освіти. Він розширив предмет дидактики як науки про розвиток особистості" [5].

Накопичений філософами і педагогами значний запас ідей щодо нових принципів організації шкільної освіти знайшов плідну реалізацію в педагогічних працях і діяльності видатного педагога Яна Амоса Коменського. Я. Коменський в своїх працях висловлював такі педагогічні ідеї, які спричинили величезний вплив на теорію і практику виховання шкільної молоді в багатьох країнах і консолідували розрізнені педагогічні ідеї в цілком самостійну галузь знань.

Видаана у 1638 році в Амстердамі, "Велика дидактика" відіграла в педагогіці таку ж роль, як роботи Ф. Бекона і Р. Декарта в природничих і точних науках. Я. Коменський відкриває тут нові шляхи в сфері дидактики. Серед численних настанов, які майже в такому ж формулюванні можна знайти Ш. Монтеск'є і В. Ратке, є й цілком оригінальні:

- критерієм знань є вміння застосувати їх в практичній діяльності;

- цілісність знань: хоч ми для зручності вивчення і змушені подумки ділити об'єкт пізнання на частини, але пізнання повинно прагнути до розуміння цілого;
- використання інструментів краще демонструвати в роботі, ніж на словах, тобто краще навчати прикладами, ніж правилами;
- учні повинні знайомитись зі всіма загальними ремісничими прийомами;
- досконале навчання передбачає поєднання аналізу і синтезу [7, с. 204-275].

Я. Коменський не був яскравим прибічником вивчення основ ремесла в школі. Але його педагогічні ідеї сприяли справі трудового виховання молоді. З теорією трудової школи його споріднює принцип єднання теорії і практики, його погляди на розвиток руки як неодмінної умови розумового розвитку особистості, його бажання познайомити дітей із світом виробництва, нехай навіть і в картинках.

Використані джерела

1. Ге Франсуа. История образования и воспитания / Франсуа Ге. – М.: Книгоиздательство К. И. Тихомирова, 1912. – 661 с.
2. Бэкон Ф. Сочинения в двух томах. Том 1 / Бэкон Ф. – М.: Мысль, 1977. – 567 с.
3. Бэкон Ф. Сочинения в двух томах. Том 2. – М.: Мысль, 1978. – 575 с.
4. Декарт Р. Рассуждения о методе с приложениями Диоптрика, Метеоры, Геометрия / Р. Декарт. – М.: АН СССР, 1953. – 656 с.
5. Джуринский А.Н. История зарубежной педагогики: Учебное пособие для вузов / А.Н. Джуринский. – М.: ФОРУМ-ИНФРА-М, 1998. 272 с.
6. Коджаспирова Г. М. История образования и педагогической мысли: таблицы, схемы, опорные конспекты / Г.М. Коджаспирова. – М.: ВЛАДОС–ПРЕСС, 2003. – С. 66.
7. Коменский Я.А. Великая дидактика / Я.А. Коменский. – М.: Изд-во Наркомпроса, 1939. – 321 с.
8. Монтень М. Опыты. Книга первая. – М.-Л., 1954. – Изд-во АН СССР. – 557 с.
9. Рабле Ф. Гаргантюа и Пантагрюэль. – М., Изд-во "Художественная литература". – 1966. – 803 с.

Didukh V.

DEVELOPMENT OF IDEAS OF HUMANISTIC PEDAGOGICS IN XVI - XVII CENTURIES

This article analyzes the impact of the Enlightenment on the development of theory of cognition as scientific basis of pedagogical science.

Key words: *didactic principles, methods of cognition, training, personal development, creative activity.*

Стаття надійшла до редакції 02.11.2014